

Romanomslag fra 30erne.

Bogen i 30rnes Danmark

1930erne er for denne artikels forfatter omtrent identiske med skoletiden 1929-41 som læseglad dreng i en lille provinsby. Megen tid blev tilbragt ved og i den bedste af byens to boglader, og prøver jeg at se for mig, hvad jeg i nærværende anledning – først uden og dernæst med skæve blik i facitlister – har husket frem af dybet fra disse store boghandlervinduer, så er det mest stabile indtryk ærlig talt en række gule Edgar Wallace- og Sapper-omslag, der fyldte et vindues forkant i hele bredden. Bøgerne udgjorde ikke en nummereret serie, men dog den eneste af mange Gyldendal-serier, der levede op i 30erne (til 1935); prisen var 2 kr., og det kostede vist også *Cardby*-bøgerne, der kom til senere og var større og grovere i format, typografi og indhold. Kiosk hæfter må have eksisteret; men direkte adspurgte af Povl Abrahamsen må jeg tilstå min næsten totale uvidenhed herom. For billigbogsserier i nutidig forstand var tiden ikke moden trods tilløb

Erik Dal

c. 1940. Andre omslag melder sig, nemlig Viggo Bangs 34:41
 pilne gammeldags tegninger, der stod i en bastant fir- 35:69
 kant under versaltitlen på romaner af Warwick De-
 eping og Hall Caine – og de langt friere og smukkere
 med tegnet skrift, som jeg lærte at identificere som 26:42
 Axel Nygaards. Jeg husker den megen snak om dansk 31:53
 boghandels store bestseller-gennembrud: *Og nu venter* 34:43
vi paa Skib (men husker nogen omslaget?) og *Lille*
Mand, hvad nu – ? (omslag med kæmpestor fraktur 37:
 som på Remarques to første og varigste romaner, bilag
 pragtfuldt!). Mest iøjnefaldende blandt mere popu- 52:7
 lære fagbøger var, hvad man kaldte *Safari*-bøger efter
 Martin og Osa Johnsons bog af dette navn: stort for-
 mat, uglittet papir og kriderede tavler, altid i ubeha-
 geligt afvigende tone og med foto i traditionel op-
 march. Den slags bøger gav man en konfirmant, der
 gerne ville læse, og nogle af dem læste han da også;
 men Johan Wøllers første bog var kommet til huse, og
 det var og blev jo noget andet. Faglige serier kunne ses
 og nu og da erhverves, men bøgerne var fra tyverne
 (Martin, Haase, Studentersamfundet), og det samme
 gjaldt ihvertfald i anlægget Gyldendals (andet) Biblio-
 tek, de 50 gode bind 1928-30.

Blandt enkeltbøger huskes klart en, der havde fan-

Alain Gerbault: I Kutter Jordan rundt. Gyldendal 1930. Stor Bodoni med ringe skydning på brede sider. Fotografiernes samlede højde får lov at variere lidt udover klummehøjde. Det benyttede beskårne eksemplar er 190 mm bredt, klummen 126 mm; på tilsvarende måde benyttes dobbeltangivelser i det flg. 7,50 kr., i div. indb. 10,50 og 12,50 kr.

„Fremad“ vorende og alle over Oceanen.

Indfaldt Landstøtters Hjørne paa San Christobal. Calapaguernes (ihvare Ervader, der besøger San Christobal som Besøgende), paa Øst-Islands Østende, træde fra erstatningske Nyttigere og nogle Soldater til at besøgte Indfaldene med Straffedagene.

17

sulterede min Afreje med tre Kanonkud, jeg svarede ved at kippe det franske Flag. Det var en officiel Afreje, højtidelig, og hvor Filmsapparatene ikke manglede. Hvor forskellig fra mine Afrejser fra Cannes og Gibraltar, dem tænke jeg med Vensid paa som noget, der er hændt og aldrig vil hændes igen. Og dog er jeg benykt over at starte, lykkelig ved at glide bort fra alt Besværet ved at opholde sig i Land, bort mod fjerne Øer, hvor jeg ikke er anmeldt.

Snart passerer vi Fort Totten paa den anden Side af Long Island, hvor jeg var landet efter Sejluden over Atlantehavet. Eventyret begynder atter dér, hvor det holdt op — — —

UDTOG AF MIN DAGBOG

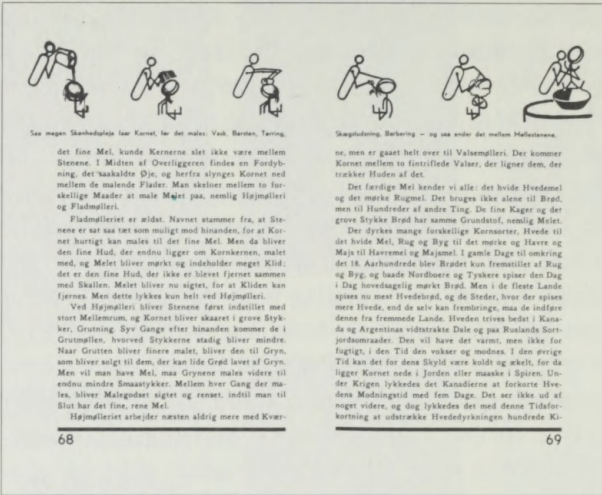
Vi forlod Long Island Sound Kl. 15 for at staa ned ad East River, passerende den færlige Hvelvstræm og Hell's Gate, Hvelvsporten, sejlede under Hængebroen ved Brooklyn, forbi Manhattan og dens Skyskræbere. Mit sidste Blik paa New York efterlader Indtrykket af en fantastisk Kampeby. Dagen holder, da vi sejler tæt forbi Frihedstatuen, og ud for Coney Island sæger Pålithaaden mine Passagerer om Bord og forlader *Fireset*. Jeg ankrer i Sheepheads Bay og gaar i Land for at købe forskellige Sager, som jeg mangler. En Del af Natten og den følgende Morgen gaar ned at stave alle mine Provisioner omhyggeligt af Vejen. Kl. 11 letter jeg fra Sheepheads Bay, stadig slæbt af *Pe Fax*. Barometeret er faldet forferdeligt i Løbet af Natten og Formiddagen, saa jeg venter haardt Vejr. Søren er krap og hul, og det er besværligt at slæbe. Ved Middagtid springer Slæberen, og Motorbaaden hilser mig og sejler hurtig bort for at søge at komme ind, før det bryder løs.

Jeg er nu ene, faldkommen ene. Jeg sætter alle mine Sejl og holder SO paa. Søren er hul, Vinden friskere, og Barometeret falder.

Kl. 17, da jeg er Syd for Ambrose Fyrskib, nærmer Vagtskibet fra Sandy Hook sig og signaliserer, at vi faar daarlign Vejr. Sølvedsønnen er uhyggelig græs og store, sorte Skyer samler sig i Øst. Til min Sorg frisker det, og det betyder, at mit nye Sejl vil komme ud af Form, jeg maas rulle syv Omgange ind, bjærge Fak og Klyver og dreje under for Natten.

Det regner læng. Tid at blive klar, de Godebø er syv, og talrige Smætting ikke er, som de skal være. Dog konstaterer jeg med Glæde, at min nye Rulle arbejder godt. Det blåser op til Storm, der er svær SØ, men *Fireset* ligger

i Kasse (uden mast)

Karl Hartl: Hvorfra, hvorledes, hvornår. Populær Videnskab for Ungdommen.

Schönberg 1936. Papiret var genstridigt, helshirtingsbundet tilmed med flad ryg. Mon den mildest talt bastante typografi er overført fra en tysk original?

tasi allerede i titlen og et herligt skib på omslaget; den lå fremme og blev mit tiltrækkende i årevis, for navnet var sært i sig selv og dobbelt sært, fordi det vist var pseudonym for en dame – men kunne en dame kalde sig Isak? For avismontagen på omslaget og meget snart efter for det morsomme og skræmmende og typografisk enestående indhold huskes også *Krigen mod Salamandrene* (skriften viste sig senere at hedde Bodoni), og henimod 1940 fæstede Nyt Nordisk Forlag sig i opmærksomheden ved bøger, der ikke lignede andre: *Gilgamesh*, *Candide*, *Robinson Crusoe* o.fl. Blandt børnebøger var der jo Christian Erichsens serier og den fine store serie *Eventyret om (Ford, Jernbanen osv.)*, desuden nogle fagbøger for unge med en ellers ikke kendt funkistypografi, men funktionalismen strakte ikke til papiret – den jeg selv havde, ville hverken lukkes op eller i, og det var måske mit første bevidste møde med den gale papirled. Der var en, der hed *Kampen ved Blokhuset*, aldrig erhvervet eller læst, hvorfor skulle man, når man ikke brød sig om indianerbøger, men omslaget må have fængslet; forøvrigt lykkedes det heller ikke at få den, da jeg tyve år senere som ung bibliotekar ringede byen rundt for at hjælpe en næsten tryglende filosofiprofessor . . .

34:26

Man kunne få flere holdepunkter for 30rne ved at bede om spontane erindringer fra nogle, der var voksne bogkøbere og -læsere allerede ved årtiets begyndelse. Dog tror jeg, at selv sådanne efterhånden

Karel Čapek: *Krigen mod Salamandrene*. Gyldendal 1930. Kapiteloverskrifter er asymmetriske, deres underafsnit markeret med en kraftig sort cirkel i forkant. De »dokumentariske« indslag har stærkt varieret typografi. 130/95 mm. 6,75 kr.

William J. Long: Vildmarken. Dyreskildringer fra øde Egne. C. A. Reitzel 1935. Stærkt skudt maskinsats fra Nordlunde, trykt på uglittet papir hos Bagge, Mogens Bøggilds tegninger givet i raster 40. Ærlige og præcise er den store dyrekendernes tegninger ligesom teksten, og samme egenskaber har man villet bibringe bogen. Autoklicheerne har dog både gode og dårlige egenskaber til formålet. 112/83 mm. 4,75 kr.

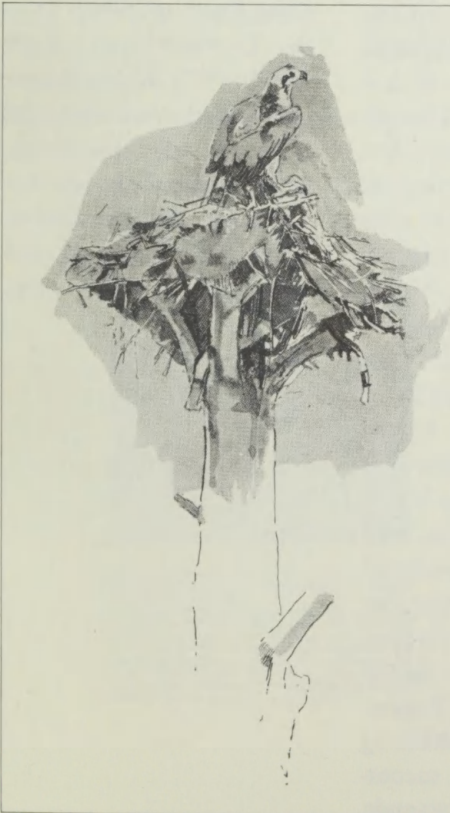
pensionerede bogvenner vil give mig ret i, at de spredte bevarede indtryk ikke er særlig misvisende udtryk for, hvad der faktisk dominerede en almindelig boglade i dette fattige og truede årti. Der var ikke så meget der var *fint* , og man skulle vide besked og spørge for at få det at se, og det havde man ikke mange muligheder for. Men fik drengen så endelig en bog som William J. Long: *Vildmarken* (1935), ja, så var det jo behageligt indlysende, selvom man manglede ord for det, at typografi og tegninger var noget andet, end man var vant til, omend bogen ikke blev en yndlingsbog som *Dyrene derude*. *Vildmarken* var blandt årtiets ret få gennearbejdede men tilsyneladende uprætentiøse bøger, og jeg har ud fra min senere viden en fornemmelse af, at tilrettelæggeren arkitekt Gunnar Biilmann Petersens indflydelse er utilstrækkeligt vurderet, fordi hans direkte indsats som tilrettelægger var begrænset.

36:98

36:101

68:82

Truet var årtiet – en dreng behøvede ikke at kende

Materiale til Reden, ved at gaa efter Lyden af brækende Grene. Det lød som rene Pistolskud, naar de store Fugle brød dem af ved at lade sig falde ned paa dem. En Gang da Høgen slog for haardt imod, saa jeg den falde næsten helt ned paa Jorden, inden den rettede sig op og sejlede triumferende bort med en fire Fod lang Gren i Kløerne.

Da jeg om Efteraaret, langt senere end jeg plejede, kom over Søen, opdagede jeg en anden mærkelig Ting ved Ismaques. Naar den om Vinteren rejser sydpaa, overlader den ikke sit Hus til Vinterstormene, før den har gjort det grundigt i Stand. Store nye Pinde bliver stukket fast, gamle trukket bort og erstattet med nye, og hele Reden bliver repareret, saa den kan staa for daarligt Vejr. Denne grundige Istandsættelse og desuden det Faktum, at Reden altid er helt gennemtrukket med Olie som skaaner den mod Regn, sparer Ismaques for en Mængde Arbejde om Foraaret. Han bygger sit Hjem for Livstid, og ved, naar han drager bort om Efteraaret, at hvis der ikke sker uforudsete Ulykker, saa staa Huset der parat til at tage imod ham med alle sine gode, gamle Minder, naar han vender tilbage. Om det er en Skik, som hele Slægten har, eller om det kun var de to ved Big Squatuk Søen, der var saa praktiske, skal jeg ikke kunne sige. De var nu i hvert Fald ualmindelig kloge Fugle.

Det er mig en Gaade, hvad der bliver af de unge Fugle. De føler sig stærkt knyttet til Hjemmet og

den ene af sine spidse Øjensprosser rammer den Modstanderen med fuld Kraft i Siden, saa Blodet flyder. Endnu et Par hidtæge Ud-fald, og Kampen er afgjort. Forlaaet, blødende og med hængende Hoved forlader den fremmede Hjort Valpladsen fulgt til Dørs af Sejrherreren.

Inde paa et sumpet Sted i Skoven ved en Mudderpøl viser de mange store, klæftede Spor, at Kronvildtet holder til. Det er ikke nogen Kampplads, men et Sølested, hvor Hjortene tager Mudderbåd for at svalde sig og søge Linding for generende Utoj.

Da vi er naaet frem til Skovsøen, faar vi endnu en Kronhjort at se. Den er vadet ud i Søen for at drikke, og i store Drag suger den Vandet i sig. Saa rejser den Hovedet og knejser. Et Par Draaber drypper fra Mullen og danner Ringe i Vandet. Dyret gør roligt omkring, gaar ind til Bredden og forsvinder i Skridt-gang mellem Træerne.

En lille Krønning gaar langsomt henover det blanke Sæspejl. Det er en Fluk Skaller, som svømmer lige i Overfluden. Kun nu og da kan man se den som sorte Skygger i det mørke Vand. Pludselig drejer de af, og lige saa stille som Stimen kom, forsvinder den igen.

I den klare Efteraarluft er der mange Guldmedse omkring Søen. I lynnære Kast og Vendinger flyver de hen over Bregnernes gennem-brudte Bladvifter og udover Søens haarbrunede Aakandeblade.

Paa Søbunden tegner en brunsort Krebs sig med sin manglebenede Krop; den stolpre sig indstødt afsted og forsvinder ind under en stor Sten. En anden Krebs er ved at gnave i en død Fisk. Vi lister Haanden ned efter den, men et kraftigt Smæk med Bagkroppen, og Krebsen er udenfor Rækkevidde.

104

Mens vi sidder ved Søen, bliver vi Vidne til en Duel omtrent lige for Fødderne af os. Et Pindsvin kommer ansende frem af Græsset med den hurtige, sorte Tryne i stadig Bevægelse. Der gaar et Ryk gennem Dyret, saa springer det frem i et Sæt og maaer Trynen ind i et Tot vissent Græs.

105

radikale eller kommunister for at vide, hvor det bar hen — selvom de senere har villet gøre krav på al sund fornuft i datiden; og fattigt — 80erne vil give os god anledning til at trække på vore erfaringer fra dengang. 30erne vil næppe blive husket som nogen teknisk fornyelsestid indenfor bogfagene. Bogtrykket var en selvfølge, streg- og autoklicheerne ligeledes, omend auto først var ved at tilkæmpe sig almindelig borgerlig agtelse også i pæne bøger. Der var alternativer. På den ene side dybtrykket, men trods svenske forbilleder kunne det på grund af oplagens ringe størrelse ikke let gøre sig gældende udenfor blad- og reklameområdet; Aage Krarup Nielsen: *I Doktorbaad og Karriol* (1929) skal være den første af ret få danske bøger med kobberdybtrykte illustrationer, men de smukke billedark er netop også trykt i denne tekniks højborg, Nordisk Rotogravyr i Stockholm. C. A. Rasmussen: *De sorte Tejsters Øer* (1932) angives som den første her fremstillede og huskes også let fra boghandlervinduet. På den anden side plantrykket, i praxis næsten lig offset; men herom kunne Nordisk Leksikon for Bogvæsen endnu i 1955 oplyse, at metoden er ret kostbar og især anvendes til store oplag. Givet er det, at successive oplag normalt tryktes på bly- og pladskrævende

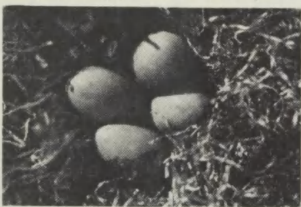
Hans Hvass og Sikker Hansen: Dyrene derude. J. H. Schultz 1935. Både tegninger i brede flader med eller uden farver — og detaljerede, stedvis fikserbilledagtige motiver med dyr i landskabet, sikkert med lån fra japansk tegnekunst. 192/126 mm. 7,50 kr.

stående sats – det fotografiske optryk som daglig for-
nødenhed og natlig sovepude kendtes knap. Jeg traf
det vist første gang i Arlaud's *Bevingede Ord* (1906), der
bagpå titelbladet røbede sig som tysk »reproduktions-
tryk« fra 1927, og som synligt også for den ukyndige
springer i farven. Til de sjældne, helt prægtige facsi-
milettryk som *Christian III's Bibel* og *Hans Thomissøns*
Psalmebog (1928 og 1933) måtte Det danske Sprog- og
Litteraturselskab gå til Tyskland, nemlig til Oscar
Brandstetter i Leipzig. Endelig forelå muligheden for
originalgrafiske illustrationer, og Povl Christensens 34:18
Landsbydegn fra 1933 rager op af denne og andre 46:1
grunde, men som undtagelse; hans næste bog er først 57:35
H. C. Andersens *Fodreise* fra 1940.

C. A. Rasmussen: De sorte
Tejsters Øer. *Henrik Koppel*
1932. Den statelige bog var
trykt hos Oscar Fraenckel,
både den store Garamond-
skrift i bogtryk og de grønt-
nede dybtrykte fotografier.
200/126 mm. 12 kr.

Indenfor bogtrykkets ramme var maskinsats blevet
selvfølgelig, men håndsats var endnu gængs, og i bø-
ger, der kunne bære det, levede den videre op i
50erne, således i skole- og lærebøger, hvis typografiske
differentiering ikke kunne klares på maskine, før man
blev nødt til det! Skolebogsområdet var iøvrigt for- 37:125
sømt, og nogle erkendte det allerede i 30erne, men det
blev ikke anderledes, før Gyldendal, Forening for 37:150

hvor hun kom vraltende i Land, men det tog Tid med hende Da hun
var tre—fite Meter fra Reden, blev hun staaende og saa paa Søgerne.
Men alligevel et af disse Mennesker skulde sidde derinde?
Saa spjokkede hun at igen, medens hun Gang paa Gang røkkede
med Hovedet. Hun mindede om en gammel Kone, der hovedrystende
filosoferede: »Sikke Tider! Sikken en Verden vi lever i!»
Lange om længe dristede hun sig dog helt hen til Reden; det var,
som om hun pludselig tog en rask Beslutning, som hun saa uden Tøven
bragte til Udførelse.
Sindrig, ganske roligt gik hun de sidste Skridt, saa pillede hun

Denne Ræde var spærret udgaaet.

varsomt og med en næsten moderlig Omhu de mørke Dun lidt sam-
men om Æggene, hvorefter hun lagde sig og efter et Par Minutters
Forløb fik puslet sig til Rette.

Et Par Timer sad vi nu og saa paa hinanden. Fuglen kunde se mig
i mit Skjul, slet en Papskærm, som jeg plejer at sætte foran. Front-
siden af mit Apparat, var kommet saa lang ned, at der foretoen var
blevet en Sprække. Naar jeg kikkede ud, og Ederfuglen saa mine
Øjne, blev den noget nervøs ved det. Nu er saadan en Ederfuglemad
ganske vist et af de sindligste Væsener, der overhovedet kan tænkes;
men at hun ved denne Løjlighed blev nervøs, er givet. I alt Fald blin-
kede hun adskillige Gange, naat vore Øjne mødtes.

40

Fuglen med de bløde Pær og Dun.

41

54:35 Boghaandværk og til sidst Undervisningsministeriet
70:228 gik i krig mod skriftroderi, dårligt illustrationsstof osv.,
netop i 50'erne; og kort efter gjorde nye skoleordninger
revisionen til revolution. Af mine egne typografiske
skolebogsminder melder sig med det samme to: N.
Chr. Niensens *Fransk Skolegrammatik* (¹⁰1938), hvor en
halvfed cicero kursiv monumentalt fremhæver vejle-
dende eller huskeværdige enkeltheder, uanset om
sammenhængen er sat med korpus eller petit!, men
den bog blev nu også hængt ud både i Bogvennen og
senere i skolebogsbetænkningen fra 1958. Og den før-
ste af mange udgaver af *Fransk Litteratur i Udvalg* ved
Gudrun Henriques & Emmy Willemoës (1938), iøjne-
faldende som en statelig og trods skønhedsfejl gen-
nemciviliseret bog, og uden sørgerand om klicheerne.
Man følte, at den tog sine unge læsere alvorligt og
kom dem voksent og fordringsfuldt i møde, og den
viste sig da også at være fuld af gode oplevelser, der
virkelig var umagen værd.

Stilhistorisk fik det traditionelle danske bogtryk, der
stort set havde kastet ungdomstilens eftervirkninger
over bord under 1. verdenskrig, som bekendt to væ-

Steen Steensen Blicher:
Brudstykker af en Landsby-
degns Dagbog. *Selskabet for
grafisk Kunst/Høst 1933.* Povl
Christensens debut som træ-
snitkunstner fik bl.a. sin hold-
ning ved samspillet med den
store grad af Genzsch Ant-
tikva. Den unge kunstner fik
opgaven – bl.a. ved formid-
ling af bibliotekar R. Paulli
– fordi han netop da havde
en ophængning i en kunsthæn-
del. 186/124 mm. 15 kr.

den med det dumme Tøil! Nei see Du kunde komme
paa Gaarden! der ere gode Dage og en herlig Leve-
maadels - »Hvorledes skulde jeg det?» svarte jeg. -
»Da vil vi prøve det!» raabte han, og løb sin Vej. Han
har dog et godt Gemyt, den Jens; men vild og gal er
han. For sex Uger siden begravede de hans salig Fader,
og for tre Uger siden fulgte hans Moder efter: men nu
er det, som det aldrig var ham. Han kan græde den ene
Time, og lee den anden.

Thiele, den 1ste Mai 1709.

SAA er jeg da nu Tjener hos det naadige Herskab! Far-
vel Præstekald! Farvel Latin! O mine kjære Bøger! va-
lete plurimum! vendidi libertatem for 12 Sletdaler. De
8 skal min stakkels Moder have, og naadig Herren har
desforuden lovet hende Udviisning: saa hun skal hver-
ken sulte eller fryse. Jens har rigtig skaffet mig denne
Tjeneste. Han har meget at sige her paa Gaarden; det
er en Pokkers Jens, eller snarere en Pigernes Jens!
Huusholdersken stak et stort Stykke Kage til ham;
Meiersken smidskede saa venlig af ham; Fruerpigen
ligesaa - ja selv een af de naadige Frøkener nikkede
mildt, da hun gik ham forbi. Det lader til, at han bliver
Skytte i Peers Sted. Det værste er, at han har vent sig
til at bande værre end nogen Matros.

Thiele, den 12te Mai 1709.

DET gaar mig ret godt, Gud være lovet! Vi ere sex
Tjenerer om Herren, Fruen, Junkeren og to Frøkener.
Jeg har Tid nok at læse, og jeg forsommer heller ikke
mine kjære Bøger. Vel har jeg ingen Nytte af dem, men
jeg kan alligevel ikke lade det være. Igaar bleve salig
Hr. Sorens Bøger solgte: jeg købte for to Daler; jeg
fik saa mange, jeg kunde bære. Deriblandt en stor

Hob af Ovidius; een har Titel: »ars amoris» en anden:
»remedium amoris»: dem skal jeg først læse, for jeg gad
dog vide, hvad de handler om. Engang havde jeg faaet
fat paa dem i Hr. Sorens Studerekammer, men saa kom
han og snappede dem fra mig, og sagde: »abstine ma-
nus! Fingrene af Fittefadet! det er ikke for Dig!»

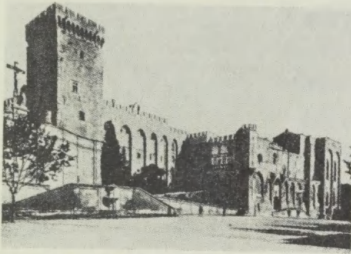
Thiele, den 3die Juni 1709.

HVEM der bare forstod Fransk! Herskabet snakker
intet andet, naar de spise, og jeg forstaaer ikke et Ord.
Idag talte de om mig, for de saae tit hen paa mig. En-
gang havde jeg nær tabt Tallerkenen; jeg stod bagved
Frøken Sophies Stol, hun vendte sig om og saae mig
lige op i Ansigtet - det er en delig Frøken, den Frøken
Sophie! jeg har en stor Glæde af at see paa hende.

13

112

Le Palais des Papes. Avignon.

Alphonse Daudet.

(1840—97).

Alphonse Daudet est le peintre de la vie de tous les jours qu'il décrit avec beaucoup de réalisme. Dans ses contes provençaux *Les Lettres de mon Moulin* il chante avec amour son pays natal, et nous donne une très belle description de la nature et des mœurs de la Provence. Parmi ses romans citons *Le petit Chose*, *Jack* et le célèbre *Tartarin de Tarascon*.

La Mule du Pape.

De tous les jolis dictons, proverbes ou adages, dont nos paysans de Provence parsement leur discours, je n'en sais pas un plus pittoresque ni plus singulier que celui-ci. A quinze lieues autour de mon moulin, quand on parle d'un homme rancunier, vindicatif, on dit: « Cet homme-là! méfiez-vous! ... il est comme la mule du Pape, qui garde sept ans son coup de pied. »

J'ai cherché bien longtemps d'où ce proverbe pouvait venir,

113

ce que c'était que cette mule papale et ce coup de pied gardé pendant sept ans. Personne ici n'a pu me renseigner à ce sujet, pas même Francet Mamai, mon joueur de fifre, qui connaît pourtant son légendaire provençal sur le bout du doigt. Francet pense comme moi qu'il y a là-dessous quelque ancienne chronique du pays d'Avignon; mais il n'en a jamais entendu parler autrement que par le proverbe.

Vous ne trouverez cela qu'à la bibliothèque des Cigales, m'a dit le vieux fifre en riant.

L'idée m'a paru bonne, et comme la bibliothèque des Cigales est à ma porte, je suis allé m'y enfermer pendant huit jours.

C'est une bibliothèque merveilleuse, admirablement montée, ouverte aux poètes jour et nuit, et desservie par de petits bibliothécaires à cymbales qui vous font de la musique tout le temps. J'ai passé là quelques journées délicieuses, et, après une semaine de recherches, — sur le dos, — j'ai fini par découvrir ce que je voulais, c'est-à-dire l'histoire de ma mule et de ce fameux coup de pied gardé pendant sept ans. Le conte en est joli quoiqu'un peu naïf, et je vais essayer de vous le dire tel que je l'ai lu hier matin dans un manuscrit couleur du temps, qui sentait bon la lavande sèche et avait de grands fils de la Vierge pour signets.

* * *

Qui n'a pas vu Avignon du temps des Papes, n'a rien vu. Pour la gaieté, la vie, l'animation, le train de fêtes, jamais une ville pareille. C'étaient, du matin au soir, des processions, des pèlerinages, les rues jonchées de fleurs, tapissées de hautes lices, des arrivages de cardinaux par le Rhône, bannières au vent, galères pavoisées, les soldats du Pape qui chantaient du latin sur les places, les crécelles des frères quêteurs, puis, du haut en bas des maisons qui se pressaient en bourdonnant autour du grand palais papal comme des abeilles autour de leur ruche, c'était encore le tic tac des métiers à dentelles, le va-et-vient des navettes tissant l'or des chaussettes, les petits marteaux des ciseleurs de burettes, les tables d'harmonie qu'on

Frank Litteratur i Udvalg

8

Fransk Litteratur i Udvalg. Med Noter og Realkommentar ved Gudrun Henriques og Emmy Willemoës. Gyldendal 1938. Fremhævelsesskrifterne er uvenner, og vi synes ikke, at overskriften kan spatieres; men brødskriften Fransk Antikva er god nok og hele bogen over dagligt vande i 30rnes skoler. 142/104 mm. 8,50 kr. indb.

sentlige impulser henimod 1930, nemlig fra funktionalismen, der i bogverdenen især måtte føles som tysk, og fra den ovenfor beskrevne forfinelse af engelsk typografi, der knytter sig til navne som Stanley Morison, Francis Meynell o.fl., og som repræsenterede den nødvendige engelske selvbesindelse efter privatpresse-epokens udvanding og maskinsatsens sejr.

Den engelske påvirkning var — sin natur tro — den mindst iøjnefaldende. Det gjaldt her om at vende tilbage til bogtypografiens evige elementer: margenforhold, skriftgrad, ord- og linieafstand. Alt dette gennemarbejdedes for bøger i alle niveauer. Man kastede Morris-æstetikken overbord, men beholdt dens inderste væsen: respekten og omhuen for detaillén, nu bare på maskinsatsens vilkår og under andre smagsretninger; også de engelske bestræbelser var en søgen efter bogens og dens deles rette funktion — også behaget som en funktion (Francis Meynell), den gennemsigtige typografi (Beatrice Warde).

Grotesken og asymmetrien var den mere pågående »nye« eller »elementære« typografis mest iøjnefal-

dende træk. Med groteskskrifterne – deres indbyrdes rivaliseren ufortalt – gik det som bekendt ikke efter ønske, fordi man hurtigt opdagede, at de mod al teori var vanskeligere at læse end de traditionelle skrifter og desuden aldrig kom fri af deres tekniske og modernistiske bindinger, så de kunne komme på tale for alvor som almindelige værkskrifter. Man forsøgte så med ny-egyptienne'r som kompromis, men ikke med mere held. Uden egentlige sværdslag i vort land fandt grotesk og egyptienne deres plads som godt kontrasterende fremhævelsesskrifter, som billedunderskrift og i enkelte bøger som særlig virkning; ellers hørte de hjemme i accidensafdelingen og lejlighedsvis i tidsskrifttypografien. Det er iøvrigt værd at mærke, at virkelig dårligt tryk, som det knap ses her i landet, er næsten lige katastrofalt for antikva som for grotesk, skønt man skulle tro, grotesken kunne tåle det.

Asymmetrien stillede store krav, så sandt som man i centreret sats ret let kan skabe balance og en vis harmoni efter lærebogen, men skal veje hver ny opgave med betydelig sikkerhed for at få styr på asymmetri. Alligevel havde denne fornyelse en fremtid for sig. Mange asymmetriske opstillinger uanset deres kvalitet måtte blive hvor hele bølgen kom fra, de merkantile tryksagers brogede verden og længere ude expressionismen og kubismen. Men for bogsatsen blev den moderate asymmetri en frigørelse til gavn for bedre funktion og ny skønhed, og faglige værker af Jan Tschichold og Paul Renner udstråler den dag i dag en massiv suggestion.

Gustaf Munch-Petersens eneste roman er ikke sat med grotesk, men forkantsorienteret og helt uden store bogstaver. Dette slår igennem på omslaget, men forlaget har ikke kunnet opgive sin symmetriske gruppe, kun sin nyklassiske vignet, der dog ikke mangler på titelbladet. 150/91 mm. 3,50 kr.

72:76

74:53

75:106

75:120

simon begynder

af gustaf munch-petersen

NYT NORDISK FORLAG · ARNOLD BUSCK
KJØBENHAVN HCXXXIII

frivagt

simon gaar ind i messen – knud sidder der allerede –
friskaldet –
knuden staa i døren med sin nærsynede, betullede
øse –
han griser – vænner det –? –
knud har munden fuld – saah, hold kæft
simon le og smiser til friskaldet og ser sig da
i alt fald ingen tvivl om, at det er øret en mand
uden, vi provokerende sidde, og at det er dig, der
er kok –
knuden griser fjellet –
knud skubber den samme tallerken fra sig og sja du
knude nu godt blande lidt mere kød i mælk
hvore lævte skulde jeg ta det fra – hva
han griser sveftekøkken
der sidder en friskaldet i sukken paa ham, da han
gaar –
skvad i halsen naar skal jeg gøre, knud –? –
simon vil have svar –
skan du ikke se og blive forstket – ja undskyld,
simon – knud har gode ører
simon nikker til ham – sveftekøkken – jeg tror, jeg
gaar ind og lægger mig –
– – –

simon ligger paa ryggen – han holder en opslaaet
bog op foran ansigtet –
det betyder mindst at blive tilstalt –
et frydbed gaar ind og omder sig paa sin køje –

han faar ikke spænde livremmen op, for han sover –
simon klager under bogen
for snart seks minutter siden stod han paa kanten i
løberbæret – og elisabeth var der ogsaa – ingen af
dem talte – de prøvede at se paa hinanden, men
fandt ikke – skiltet kom i en taxa med kønen og
sine to små døtre – kønen var rund og rød – alt
det hun havde, det kunde være blevet til tanker og
sværd, fordi, bort i frølige faafore af dagligdags
ord – prosopit, ha med matrosen i gang og, thi-
sære klær – elisabeth stod paa kanten, og simon med
albuerne støttet mod rælingen – elisabeth saa med
hale til bage sønget paa et eller andet, der maatte
ligge langt paa den anden side af havnen bagved
skibet – simon saa suldet ud – han ligesom havde
forstaldet sig med at få opret en mundfuld,
som han var nødt til at sluge for, hvis den over-
hovedet skulde komme ind – hans ører saa ud til
at rystede noget rædselsfuldt ubehageligt, saa snart
civiliansiden kom hen og gik som en bølge – de
skulde ligestraks lægge fra –
simon og elisabeth – de stod og smilede til hinanden
de begge var bange for lige nu –
saa den stød, da simon blev kaldt væk –
dette ansatte forandrede sig et sekund og tog saa
smilte paa igen, paa samme måde som man læser
for knivforbøder efter at have vist dem frem –
saa gik elisabeth – med små korte søngete skridt,
der langere prøvede at hofstrikke, at hun gik saa
hurtigt, som hun gjorde –

58

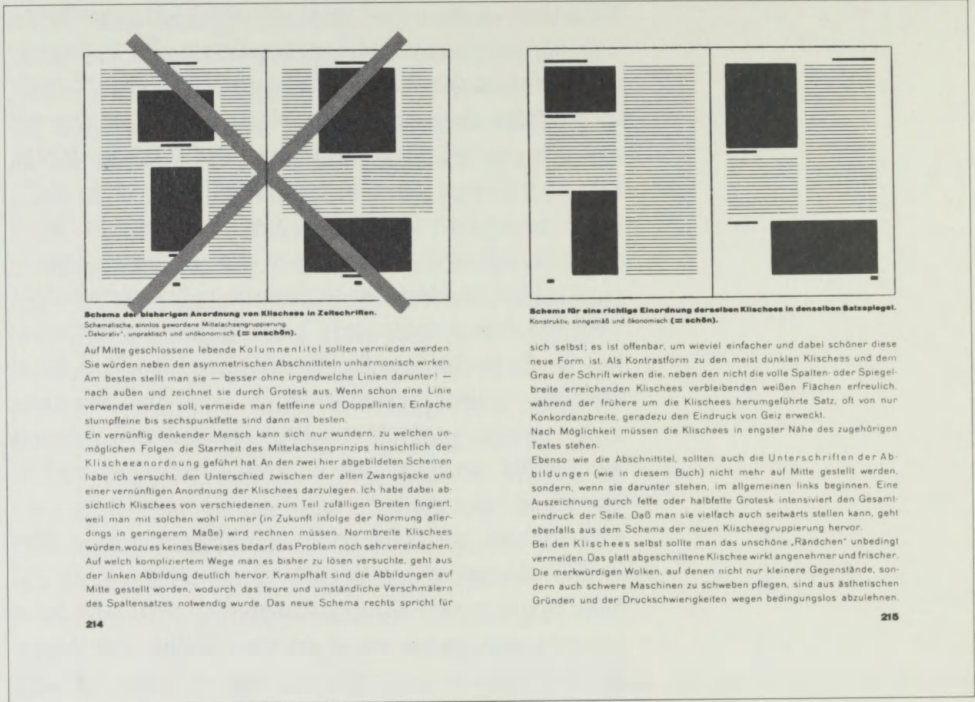
59

Funktion var kernen i sagen og skulle da gerne være det, når retningen hed funktionalisme. En lykke var det derfor, at skønsomme danskere stod rede til kritisk at modtage den sande fornyelse og at sætte pop og overdrivelser på plads. I spidsen stod C. Volmer Nordlunde, etableret som selvstændig bogtrykker 1927. Især i en artikel i *De grafiske Fag* 1933 (optrykt i hans festskrift *Eftertryk* 1963) sætter han ind på et hovedpunkt: Den traditionelle bogæstetik er især oparbejdet omkring den skønlitterære bog, og den har knap behov for fornyelse, kun for røgt og pleje i detaillien. Men klicheen og især autoklicheen med den plastiske virkning rummer problemer i forhold til satsen, selvom Tschichold siger, at den er væsensbeslægtet ved at være højtryk i punkter. Et af problemerne udgør de små klicheer, som man plejer at indbygge i satsen. Det er ikke så kønt og i maskinsats tilmed meget upraktisk. Men opgiver man »indbygningen«, vil man ikke have løbende text ved siden af en smal kliché, bør denne imidlertid stå asymmetrisk på siden og gerne med billedtexten ved siden af til markering af den fulde klumbredde. Og dermed er allerede et stykke »ny typografi« indført, hvis man vil bruge det ord. Men typisk nok advarer Nordlunde i samme åndedræt mod altfor utraditionelle løsninger af spørgsmålet om placering af klicheer og klummer: den traditionelle harmoniske dobbeltside med alle billeder indenfor satsformatet forbliver en naturligere løsning end klicheer til kant, udrykkede klummer og andre påfund.

52:43

Som bekendt levede de indbyggede klicheer videre, i sjældne tilfælde helt op i 70erne (fx. sidste udgave af *Trap Danmark*); men de frilagte klicheer var en teknisk nødvendig konsekvens af maskinsatsen. Samtidig gav de tilskyndelser til en mere gennemtænkt behandling af billedernes beskæring og format, fordi figuren og det evt. hvide felt ved siden af den falder mere i øjnene end indbyggede klicheer.

En langt vigtigere nyhed i billedplacering var dog fulgt med den nye typografi. Dette kan ikke omtales uden at påpege den betydning, som arkitektstanden har haft for den danske bog, og med dette spørgsmål hænger et andet sammen, nemlig den gradvise etablering af bogtilrettelægning som en selvstændig funk-

tion, ofte udøvet af personer udenfor trykkerierne og uden typografuddannelse.

Lærebøgerne fra M. Lazarus i 1873 over 3 udgaver af Selmar til Ch. Moegreen i 1958 giver regler for alle dele af satsen, men taler meget lidt om arbejdsdeling, højst om en ombyder, der kombinerer flere sætterses skære sats og sætter noter, tabeller etc. Om en forudlagt plan for siden, dobbeltsiden eller bogen tales der ikke, ejheller om en oplæbning (papirombrydning) af sats og klicheer i aftryk; den almindelige disposition må tænkes leveret af forlægger, forfatter, principal eller faktor og den egentlige realisation af ombyderen, i andre tilfælde af sætteren.

Et lykkeligt tilfælde har ganske vist bevaret os layoutskitser af intet mindre end Schedels Verdenskrønike fra 1493, men vejen fra manuskript til bog trænger i virkeligheden trods bevarede korrekturer og trykmanuskripter fra flere perioder svært til belysning. Imidlertid bidrog fornyelsen omkring 1900 til at bringe den æstetiske, måske ikke-faguddannede planlægger ind i billedet, og betegnelser for ham og hans virksomhed banede sig først vej langt op mod vor tid. Dansk bog-

Det er ikke lykkedes at finde to oplag af en bog fra 30rnes med henholdsvis »indbakte« og »frilagte« klicheer — man skal måske lidt længere frem, for smalle billeder er frilagte. Men, som det hedder i Skærmydsler, »så kunne de da ha' været det«, for man skal blot slå op i Jan Tschicholds Die neue Typographie fra 1927 for med et pædagogisk krafteksempel og et orangerødt kryds at se, hvordan fortiden var og fremtiden absolut bør være, hvad billedplacering angår. 145/113 mm.

væsens reformator, xylograf Fr. Hendriksen, bør nævnes som foregangsmand også her, for hvad han end var, var han ikke typograf, men virkeliggjorde dog umisforståelige og indflydelsesrige ideer om typografi. Senere fulgte Kr. Kongstad, først med eget trykkeri, siden også som konsulent hos Gyldendal fra 1916, og tegneren Poul Sæbye omtrent samtidig hos Martin, og blandt de senere kan nævnes Kai Friis Møller i lykkeligt samarbejde med flere forlag og bogtrykkere, især Johan Olsen, Aksel Danielsen, Aage Wantzin o.fl. på Berlingske Bogtrykkeri. Den flersidige indgang til bøgernes verden som lyriker, oversætter, kritiker og redaktør og som gennemført æstet gjorde Kai Friis Møllers virke til et mindeværdigt indslag i bogtilrettelægningsen under og imellem to verdenskrige.

29.91

Arkitekterne var kommet ind i billedet med Knud V. Engelhardt, idet Thorvald Bindsbøll især havde tegnet »Buchscharmuck« til typografi fastlagt af andre, og siden fulgte bøger udgivet af Foreningen af 3. December 1892. Denne satte et på sin vis uovertræffeligt mål med *Liselund* 1918, hvis hovedarkitekt Aage Rafn ivoerigt nød godt af råd ikke blot fra medarbejdere, men også fra Xylografen selv! »Og for den der har skabt dansk boghaandværks høje standard, maa det have været lidt af en prøvelse at skulle samarbejde med Rafns typografiske narrestreger i Liselundbogen og mine forsøg paa at lægge dette tidsskrifts udstyr om i

Kai Friis Møller: Danskhed og Dannelselse. Rasmus Naver 1937. Forf. skriver i Bogvennen 1952, at han på sin gravsten vil mindes om den, der efter engelsk mønster indførte omvendte anførselstegn til smuk og nyttig fremhævelse af citater. Engelskpræget var også hans interesse for kraftige klummetitler. Bogen var trykt i Berlingske Bogtrykkeri. 108/77 mm. 4,50 kr.

DANSKHED OG DANNELSE

... Sagen var vanskelig; hvorfor skulde "ellers haade Drachmann (for en Tid), Gjellerup og Johs. Jørgensen have staaet sig ned i Udlændet? Demokratiet straffer sine Udbydere haardt."

Ogsaa om Gjellerup og Johs. Jørgensen kunde det dog siges med samme Ret som om P. A. Heiberg og Malte-Brun, at de "tabte ikke ved Byttet". Gjellerup erhvervede sig Anseelse som en Digtekunstens Mester blandt de Germanere, hvis Lærling han var, og Johs. Jørgensen blev lige saa berømt i Frankrig som Malte-Brun, ja lige saa verdensberømt som H. C. Andersen.

I Kehlens summariske Sammenligning mellem Fortid og Nutid gør denne manglende Sans for *fair play* sig desværre gældende paa flere Punkter, end det er overkommeligt at opregne i en enkelt Artikel; instar omnium skal lige nævnes den hyppige Fordømmelse af Demokratiet, fordi det vurderer Digterne ikke blot efter deres poetiske Kvalifikationer, men ogsaa "efter Sindelag", idet "den Litteratur, som er poetisk nyttig, er god Litteratur" — som om ikke Forhol-

72

DEMOKRATI OG LITTERATUR

det var ganske det samme i Mæcenaternes af Kehler besungne Blomstringstid, navnlig hvor Blomstringen var yppigst, nemlig i det syttende og attende Aarhundredes aristokratiske England, hvad man kan forvise sig om ved at studere f. Eks. Drydens og Popes Biografier. Kehler modiger da ogsaa pludselig sin egen Paastand om Partiernes formentlige Intransigens ved tillige at besvære sig over, "at yderligere har de konservative Aviser, af Hensyn til deres Oplag, i stor Udstrækning koketteret med radikal og anti-konservativ Ideologi — i den Udstrækning, det politisk gik an, og det er længe gaaet storartet an. Resultatet har været, at de konservative Aviser daglig har været og er "fyldt med Arfåker, der er Vand paa Radieskallimets Malle. Det er lige haardt nok for de konservative Skribenter, som er henviset til at søge en vis aandelig Trøst i "den Kendtgjerning, at den saakaldte "Reaktion" eller konservative Meninger og Anskuelser ikke er til at holde nede i Radieskallimets Aviser."

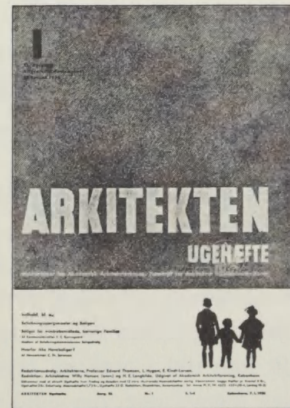
Dette — ærligt partijournalistiske — Hjerterusk over manglende Rigorisme i Partior-

73

Men ret beset har da allerede *Liselund*-bogen de samme praktiske arrangementer på sine sprøde nyklassicistiske foliosider; sidespalten er smallere og endnu uden småbilleder, men rummer ellers de andre enheder, ja, endog klummetitel og pagina, der til gengæld røber bogens formtvang. Med denne erkendelse synes også spørgsmålet om Steen Eiler Rasmussens og *Charlottenborg*-designernes inspirationskilder forskubbet. Det sene 18. årh., som *Liselund* skæver til, har nemlig ofte markerede margener med en vis stofmængde, og bag dette ligger endnu tidligere århundreders marginalnoter og -stikord, *funktionalistiske*, *javist*, fordi de nærmer noten til dens tekststed og måske sparer notenummerering, der jo enten skal være gennemløbende og da kræver omtanke, eller skal følge siden og da kræver nysætning.

Dog ændrer det ikke ved det hovedindtryk, at *Liselund* i al sin perfektion har præg af prokrustesseng, »arkitekt-design'et« i 1930erne derimod af frigørelse. At det næsten nødvendigt medfører asymmetri overalt i bogen, er velkendt. I januar 1933 ændrede Willy Hansen *Arkitekten's* ugehæfte fra Kay Fiskers centrerede empire til forkant-grotesk, og så var det dag i Danmark – men ulykkeligvis samtidig nat i Tyskland, hvad der måske bidrog til at dæmpe indflydelsen derfra og dermed den »ny« typografis betydning. Hermed hænger det sammen, at visse hjemlige asymmetri- og grotesk-experimenter også politisk stod i afhængighedsforhold til retningens kosmopolitisk-bolschevistiske indslag og følgelig nød mindre almen agtelse (forlaget Monde).

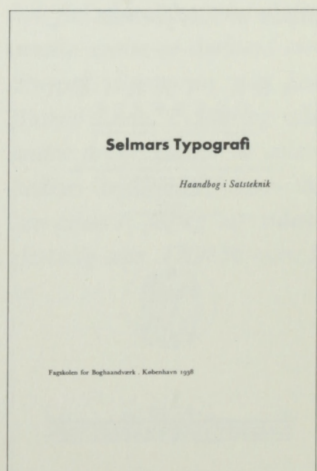
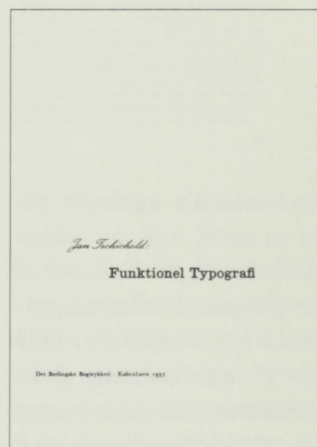
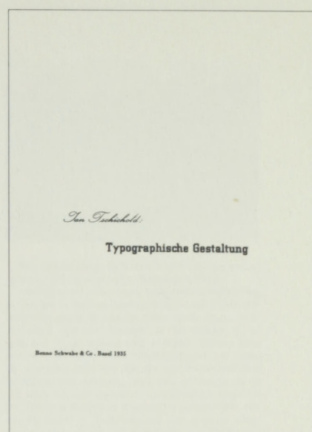
Arkitekten's ugehæfte gik fra en enkel, isafkolet nyklassicistisk form fra 1918 over til den pompøst overlæssede versalside i 1927 og derfra i 1933 over til en ret doktrinær funktionalisme. Den sidste løsning fra 1938 tilstræbte en lidt enklere og mildere moderne formgivning. De to sene eksempler er i A4-format.

Selv stilens foregangsmand Jan Tschichold havde erkendt, at den skønlitterære bog egentlig var funktionel, som den var, og tilrettelagde selv romaner uden egentligt modernistisk præg. Slaget om funktion og æstetik stod andetsteds i bogverdenen. Når »funkis«-moden kun slog moderat igennem i Danmark, har Nordlunde en del af æren herfor. Han var som typograf og som fagskribent i stand til at skelne, vælge og forklare. På god engelsk vis fik den skære sats og læsefunktion en høj grad af opmærksomhed – først derefter fulgte den »konfessionsløse« analyse af den enkelte bogopgaves indre væsen og deraf flydende særlige krav. Udtrykket stammer fra Merete Bodelsens redegørelse for, hvordan hendes *Karl Madsen Bibliografi* (1939) udformedes i samarbejde med Nordlunde ud fra det princip »at gaa ud fra Manuskriptet alene og lade Typografien efterhaanden arbejde sig frem til sin egen Form for Klarhed og Rytme« – hvorunder man snart fulgte og snart med gode grunde vragede de modernistiske standardforslag.

Asymmetrien og dens følgesvende fik altså en behersket og fornuftig udbredelse i Danmark, mislykkede og misforståede forsøg ufortalt. En høj grad af forsigtighed udviser *Selmars Typografi* ³1938. Det spinkle titelblad har tre forskellige linier i skøn asymmetrisk balance, lige efter Tschicholds *Typographische Gestaltung* 1935, der med den karakteristisk ændrede titel *Funktionel Typografi* var oversat 1937 – men det er en lille bog, der ikke behøver mere på titlen. Inde i *Selmar* er forkantstillede grotesk-rubrikker i to grader den eneste indrømmelse. Fagskrifterne genlød selvfølgelig af debatten, men Henry Thejls' lærebog *Asymmetri i Typografi* kom først 1943, og denne kontroversielle men fremragende fagmands indflydelse i 30'erne ligger derfor snarere i hans inspirerende undervisning på bogtrykskolen fra 1930 og i de bøger, han selv gav form.

En konsekvent asymmetrisk tilrettelægger udenfor fagfolkernes kreds var germanisten professor Carl Roos. Han havde været bibliotekar og drevet bogbindsstudier, og under påvirkning af styrken og enkelheden i tyvernes ny formsprog (udstilling i Paris 1925) gik han ind i praktisk layoutarbejde, unægtelig med den formalisme, der også var eller kunne være en si-

*Merete Bodelsen: Karl Mad-
sen. Bibliografi. Fischers
Forlag 1939. 128/87 mm. 6 kr.
Proportionen er det gyldne
snit og skriften Plantin*

18	BIBLIOGRAFI	1887	1887-88	BIBLIOGRAFI	19
141	Forsædsudstillingen 1887. II. Politiken 2. Maj 1887.		150	Porcellen og Pottemageri. Mogensbladet 16. November 1887. [Elev på E. G. Erik Schøndt's] Artikel i Tidsskrift for Kunstindustrifor og Karl Madsen som Kunstskriver i Mogensbladet 10. November 1887.	
142	Chr. Krøhg. Albertine. Politiken 15. Maj 1887. [Udsætter i Malmø].		151	Mer Pottemageri. Mogensbladet 22. November 1887. [Gæst på E. G. Erik Schøndt's] elev på Karl Madsen i Mogensbladet 20. November 1887 og her efter afholdning af Erik Schøndt i Mogensbladet 26. November 1887.	
143	Forsædsudstillingen 1887. III. Politiken 26. Maj 1887.		152	Kibe Domkirke og Henning Jensen. Politiken 14. December 1887.	
144	Forsædsudstillingen 1887. IV. Politiken 28. Maj 1887.		153	Kinesisk Porcellen. Tidsskrift for Kunstindustrifor 1888. Hefte 1. Side 4-23. 18.	
145	Forsædsudstillingen 1887. V. Politiken 31. Maj 1887.		154	Dekorationsforeningen. Tidsskrift for Kunstindustrifor 1888. Hefte 5. Side 143-154. 18.	
146	Anders Andersen Lundbye. C. F. Brøns: Dansk biografisk Leksikon I. (Jan.) 1887. Sider 246.		155	Dansk Kunst i det sidste Aar. (Oktober 1886-Oktober 1887). Nordisk tidsskrift. Stockholm 1888. Hefte 1. Side 35-45. Hefte 2. Side 97-108.	
147	Verechtskabin Literatur. Politiken 3. Juli 1887. [Jules Claretie: Waacht Waacht! Verrechskeg og V. V. Verechtskabin: Kjøperendringer og Kjøpbilleder].		156	Nordens Illustrationer I. Erik Werenskiold. Kunsthæfte 1. Januar 1888. Side 4-16. 18. [Optrykt 1922. s. Nr. 491].	
148	Verechtskabin. Politiken 18. og 30. Juli og 1. August 1887.		157	Kembrandts Kristusbilleder i Darmstadt. Kunsthæfte 18. Januar 1888. Side 13-16. 18.	
149	Kjøbenhavn Porcellen og Utlærslev Pottemageri. Tidsskrift for Kunstindustrifor III. 1887. Hefte 3. Side 65-80. 18. [Jh. Nr. 190 og 191].				

Illustrationerne s. 42:

*Jan Tschicholds originalud-
gave fra Basel 1935 er sat
med skriveskrift, egyptienne
og Bodoni, oversættelsen fra
1937 knap så distingveret med
skriveskrift, Clarendon og
Baskerville. Bøgerne er på c.
100 sider og knap 15 cm
brede. Til Selmar 1938 med
454 s. og 167 mm bredde er
det beslægtede layout af
Viggo Hasnæs lovlig spinkelt.
Selmar: 24 kr. i hellærred.*

de af funktionalismen. Desværre blev hans udgave af Thøger Larsens *Udvalgte Digte* (Forening for Boghaandværk 1938) ikke gennemført helt efter hans vilje, men et prøveark og en artikel om versbøger formidler forfatterens styrke ved hvert gensyn, med det så at sige moralske krav om, at en ting skal fremtræde som een ting og en bog være en *hel* bog. Som Kai Friis Møller, omend skønmæssigt 180° fjernet fra ham, kunne Carl Roos som bogæstetiker og boghistoriker drage fordel af at leve livet også med bøgernes indhold, ligesom arkitekterne nyder godt af at være fagfolk indenfor den med typografien nærmest beslægtede kunst.

39:109

62-63:
164

*Thøger Larsen: Udvalgte
Digte. Forening for Bog-
haandværk/Gyldendal 1938.
To sider af det prøveark, der
ledsager tilrettelæggeren Carl
Roos' betydningsfulde afhand-
ling Lidt om Versbøger i
Bogvennen 1939. 148/100 mm.
7,75 kr.*

<p>KRÆ-TAMMESEN FÆSTER PIGEN</p> <p><i>Kræ-Tammen:</i> Her Søsvend! A vil strøve aa ha mi Ærind forested: Vi er lig i en Døve Kammer aa mit waa Pige; hun haar gaa aa lasket for mig om en Netter w' Hans Peder Pjotrups Kalgaard-Dage. A vil kensende for ha søj i Døner.</p> <p>Søsvend Vi ka snakke om en Sager, Kræ-Tammen! Set da! Naa saa er Kræ-Tammen Tine re i fine Dø; ja, a vilde no nok, te en Tø, waa Pige, men a irow, hun haar ha's ed derred i en Bakker w' han dan trevde. Skomagerpige.</p> <p><i>Kræ-Tammen:</i> Nøj go haar hun en. Hun haar sjøl bekjend, te Hans Peder Pjotrups Kaal haar reed aa fested me hind, den re skjæge Pæker. Æ-le u vilde hun en vær' re ed, a walle Skid, men en Daa, lig' for vi siku re, aa omlyge a Skaald, saah a re hind, frank og fru; Einen er da rik, heller enen haar da Trømmeryg! Hun blew blig om en Nev, aa me' Wand i en Yew sward hun wja de hjælper wal en aa fyw! Der er enes kywam, te en en ka la vær' aa Bani me di forbanende Kwajin; for haalde en saa re' aa Klæmmer sikke' saa ka di ugu lind' lower Strøp aa lower Højne' Naa, waa, re' hun kommen den trid, September Ka a sone di Døiter re' for November?</p> <p>KRÆ-TAMMESEN I VORHERES HAAND En ka nemid gaa saa sner aa kraad. 45</p>	<p>i salge Taager.</p> <p>Og Monneken sør for fra sin Bryggen med Manden i Maanen med Kaalen på Ryggen.</p> <p>LANDSKAB Der saar svalt over Møld og Strand i Danmark, Bakkers og Bøgers Land, og Hvæl i Træene, søer og Iæter, og Kvad, der munder i Møllens Kwærn, og Rind fra Ørnen midt Saens Øred og Andepænt fra Blomsterbed er Danmarks Sommer, der modtør berer sig en bild og bunden Drem.</p> <p>BUSHØNSENE Der hode ene Blidans i Hørens rundt om Saen. De saks var Linger og øvlet i Hørens rundt om Saen.</p> <p>Den Røde, brovi de var ruget, laa som en Haad og vipped, skjult i den suende Hønkøv, da de af Æggen pipped.</p> <p>Saer alle øtre sejled gaa Fanger fra Rønkøvens Stammer; de øpaled med Hørens nedad Rinigi i Dybens Kammer.</p> <p>En kort og panisk Tone 90</p>
---	---

I ndtil for nylig var de fleste engelske Parfumeri-Artikler ligesom i andre Lande maskeret som franske. Nu da Frihandelen er opgivet og Parolen lyder »Buy British», har det imidlertid ogsaa forandret sig. Nu staar det tydeligt paa Værene, at de er fremstillet i England, men i Udstyret har man svært ved at komme bort fra de franske Forbilleder. Dog ogsaa i denne Branche er der nogle Ting, som altid har haft et særligt engelsk Præg. Der er Yardley's Sæber, hvoraf særligt den med den gammeldags Lavendelduft er bekendt. De kan faas i Træbeholdere af samme Art, som dem man udfører paa Landet. Altsaa selv for Varer som parfumerede Sæber har det vist sig, at der i England er en Reklameværdi i at skilte med engelsk Soliditet i Stedet for fransk Elegance. Der er nu ogsaa noget særligt rentligt og tiltalende ved saadan en Træskaal fuld af Sæbe. Allerbedst passer den maaske til en vis Slags gammeldags Badeværelser, hvor Badekarret var omgivet af en hel Kasse af hvidskuret Træ. Til Barbersebe er de fortrinlige. Man holder Skaalen behageligt i den venstre Haand, medens man med den højre Haand kører Barberkosten rundt i den. Typisk engelsk er ogsaa »Pearl's Soap», maaske den eneste Sæbe i Verden, der reklamerer med, at den er uparumeret, meget dyrere end andre Sæber, men saa droj, at den alligevel kan sælges. Pakningen er mønstergyldig. Man har ikke kunnet opspore, hvor gammel den er, men de sorte og røde Bogstaver indenfor den ovale Ring, kan staa som et forbilldeligt Eksempel paa det bedste i engelsk Typografi fra omkring Aar 1800, saa prægnant og roligt i sin tydelige Læselighed, at man forstaaer, at den aldrig ændres.

Engelske Sæber

Badesæbe og Barbersebe
fra Yardley & Co., Ltd.
London
Pearl's uparumerede Sæbe
London
Jonal Co. fot.

68

69

68:22

Den almindelige bog i 30rne gik nu ad slagne veje uden særlige kvaliteter og bl.a. derfor uden stærk berøring med pionerernes arbejde. Det var følgelig af vidtrækkende betydning, at Forening for Boghaandværk i 1933 efter en kraftig intern rekonstruktion og under ledelse af den kun 35-årige, særdeles bogkyn-dige kunsthistoriker Erik Zahle begyndte at udvælge det bedste danske boghaandværk, som det siden er sket i lige ved 50 år. En sådan udvælgelse var først praktiseret i USA 1923 ved The American Institute of Graphic Arts. Flere europæiske lande fulgte, og Norge, Sverige og Danmark tog fat med bøger fra 1933, vistnok uafhængigt af hverandre.

Den første jury bestod af Frits Johansen, Viggo Sten Møller, Sigurd Swane og Aage Marcus, sidstnævnte bekendt som forlægger med høje krav til bogudstyret (1919-24) – og det er aldeles imponerende, hvad de kunne udvælge netop for året 1933. Bøger som *Charlottenborg, Holmens Bygningshistorie 1680-1930* som en gennearbejdet mellemting mellem nyklassicisme og nyere impulser, Steen Eiler Rasmussen: *Britisk Brugs-*

Steen Eiler Rasmussen: Britisk Brugs-kunst. Et Udvalg af Billeder fra Udstillingen i 1932 i Det danske Kunstin-dustrimuseum. Texten og billedet er kun undtagelsesvis lige høje som her. De store sidetal har derfor den vigtige funktion at holde den skif-tende form fast. KIM/Gylden-dal 1933. 188/120 mm. 10 kr.

42

MENSCH Av! Men sanden skal den være. Fru Tralose
 altid bare tænker dem. — Nu vil jeg blot
 have riget til De. Hilsen. Jeg vil have nogle
 Søvebrøder til Naisen. Det er ingenting til
 at ligge vægen og spekulere paa ingenting.
 — Ah, jeg taler mig bedre tilpaa allerede.
 Der kan De se!

FRK. SCHMIDT Nu er jeg i Form til at tage fat igen. Mange
 Tak. — Jeg sendte saa Brev af Sted til Fa-
 reren i Altona.

FRK. SCHMIDT Det var rigtigt af Dem at gøre Alvor af det
 ordene.

MENSCH Nu skal vi se om — Men er det Dem,
 Dønt?

DOHN end! Har De læst, hvad han har skrevet
 sinnes indad mig, denne infame, blødtjer-
 nede Følelsesrøder, som farer rundt og
 klatrer og bløder omkring? Jeg rejste til Fa-
 reren med det samme, hvis jeg blot kunde
 for den Begravelens Skyld. Er det Tørvand,
 De sidder med?

MENSCH Nej, det er ikke. Det er Kamillete. Min Bro-
 kille er veit af —

DOHN Drik Kamillete heller for Sygdommen,
 en ordentlig Brokille skær den ned. — Har
 De læst min sidste Artikel? Hvad synes De
 om den?

MENSCH Ja, naar De spørger mig, saa jeg jo tilstaa,
 at dette her med den oprindelige Ekstra-
 sporet i sitende Hørselstjæl under sjette Dy-
 nasti —

Kaj Munk: Han sidder ved Smeltediglen. *Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck 1938* (her efter 10. oplag s.å.). Trykt hos et andet af de ikke mindst til vanskelige opgaver velrenommerede firmaer, Krohn. Senere trykte Rasmussen i Ringkøbing ungdomsarbejdet Pilatus og brugte da grotesk som brødskrift, egentlig uden overbevisende virkning. 146/100 mm. 3,50 kr.

Vilh. Wanschers gengivelser af den arkitektur og malerkunst, han skrev om, er ofte gengivet. Her vises ren typografi i monumental form. Plantinskriften fra Genzsch & Heyse havde fra århundredskiftet været yndet til repræsentative opgaver. *H. H. Thielles* over 150-årige bogtrykkeri gik desværre rabundus netop i 30'erne. 225/162 mm. 15 kr. indb.

kunst, som i dag føles perfekt naturlig og rigtig ganske som sit emne, men som den gang langt fra var nærliggende og også vakte irriteret kritik — det er mærkepæle den dag i dag. Af videnskabelig sats uden billeder, men vanskelig af andre grunde, får man stadig ikke smukkere bøger end *H. C. Andersens Brevveksling med Edvard og Henriette Collin* eller Louis Hjelmslevs udgave af *Rasmus Rask*, den første og formodentlig også den sidste tilrettelagt for Det danske Sprog- og Litteraturselskab af R. Paulli og trykt hos henholdsvis Fr. Bagge og Bianco Luno. For samme selskab udførte Bagge det endnu løbende hovedværk *Diplomatarium Danicum* 1938ff med pragtfuld og praktisk udnyttelse af Monotype Didot, og Saxos *Gesta Danorum* 1931 med Baskerville, der skal have resulteret i en præmie fra Monotype Corporation. Med billedbøger af Arne Ungermann og Sikker Hansen sætter man med det samme fingeren på to yngre tegnere med fremtiden i sig. Og en individualist af format er også med det år: Vilhelm Wanscher med et bind af *Artes*;

ARTES

MONUMENTS ET MÉMOIRES

PUBLIÉS SOUS LA DIRECTION

DE

VILHELM WANSCHER

professeur d'histoire de l'art
à l'Académie Royale des Beaux-Arts
de Copenhague

TOME II

I 9 3 3

COPENHAGUE · P. HAASE & FILS

H. H. THIELE IMPRIMEUR

der skal nok være dem, der synes, at han som bogkunstner er tidens største.

62-62:
26 Det var fra begyndelsen meningen at søge den gennemsnitlige bogs niveau hævet, og udvælgelseskomiteen kunne ikke gøre for, at det bedste bogarbejde måtte udvælges blandt en ret snæver »overklasse«. Det er talende, at Vald. Pedersen i sin *Dansk Bogtypografi 1845-1958*, som i sin kerne omhandler den almindelige men manérige danske bog, kun optager tre bøger fra 30rne; det er Anton Berntsen: *Æ Inderlom* (digte i bibliofil fraktursats), Kaj Munk: *Sejren* (med den ældgamle, men i datiden iøjnefaldende og for Munk karakteristiske placering af personnavne i en spalte for sig) og Pär Lagerkvist: *Det evige Smil* (Bodoni-sats ved en ny mand, Viggo Naae) (1930, 36 og 39).

50:33 Udvalget for 1933 rummer imidlertid en »almindelig« bog af høj kvalitet, nemlig Maxim Gorki: *Min Barndom*, 4. oplag. Den fremkom ved samarbejde med den kræsne forlægger Henrik Koppels forlag og repræsenterer det upåfaldende, men gennemtænkte og hensigtsmæssige boghåndværk, der i højere grad end almindeligt erkendt har været FfB's anliggende. Bogbindermester August Sandgren havde lagt sig i selen for bogen og nåede at se den færdig, et smukt udtryk for denne beskedne men skelsættende bogbinders bestræbelser udenfor hans egen del af bogverdenen. Men som alle ved, varede det endnu en snes år, ganske som med skolebøgerne, før den almindelige bog blev opdyrket, formaterne smalnet og skriftbestanden fornyet, bl.a. med 30rnes store nyhed Times New Roman, som ikke nåede til Danmark dengang, omend Nordlunde omtalte den allerede 1935.

Hverken storstilet eller gennemsnitlig, men eksperimenterende og eksklusiv, var Grafisk Cirkels publikationsrække. Den begyndte 1936 som privattryk i 25-30 eksemplarer, kun beregnet på at forløse den enkelte typografs formåen og skaffe ham kollegernes kritik i den snævre cirkel af en halv snes sættere og trykkeren Simon Gullander. Rækken kulminerede med det formidable samleværk *Det trykte Ord* ved Gutenberg-jubilæet 1940, og man tør vel sige, at den afrundedes ved jubilæet 1961 med nr. 100: *Billedet i bogen* red. af Ernst Clausen. Idag er cirkelns sidste medlemmer godt til års, men de hører med til 30rne ved deres frugtbare

Det evige Smil var en af de bøger, Naae tilrettelagde for Fischers Forlag. I kraft af Asger Fischers idealistiske og kyndige indsats var forlaget et væsentligt træk i tiden 1936-45.

Saxonis Gesta Danorum. Udg. af J. Olrik og H. Ræder. I: Text. Det danske Sprog- og Litteraturselskab/Levin & Munksgaard 1931. En tæt og fornem klumme, med flerdobbelte nummersystemer i margenen og med dobbelt noteapparat – lige noget for Fr. Bagges kgl. Hofbogtrykkeri, der stadig udfører lignende opgaver i bly eller foto. 208/135 mm. 36 kr.

LIBER SEXTUS

172
(258)

I. 1. Defuncto Frothone, Dani Fridlevum, qui apud Rusciam educabatur, falso exstinctum rati, cum iam regnum heredis inopia claudicare nec in regia gente continuari posse videretur, hunc sceptro dignissimum arbitrati sunt, qui illustrandi Frothonis gratia recenti eius tumulo plenum laudis carmen affigeret famamque exstincti regis specioso posteris titulo commendaret. Tunc quidam Hiarnus Danicæ admodum poesis peritus, ut claritatem viri insigni dictorum monumento prosequeretur, præmii magnitudine concitatus more suo barbarum condidit metrum. Cuius intellectum quattuor versiculis editum in hæc verba transscripsi:

Frothonem Dani, quem longum vivere vellent,
per sua defunctum rura tulere diu.
Principis hoc summi tumulatum cæspite corpus
æthere sub liquido nuda recondit humus.

¶ 2. Quo carmine edito, auctorem Dani diademate munerati sunt. Ita ab iis epitaphium regno repensum imperique pondus paucarum litterarum contextui donatum est. Adeo exili impendio ingens præmium stetit. Eximium exigui poematis pretium famam quoque Cæsarianæ retributionis excessit. Divus siquidem Iulius victoriarum suarum toto orbe editarum scriptorem illustratoremque municipio donare contentus exstitit, nunc vero rusticano regnum prodiga plebis humanitas erogavit. Sed ne Africanus quidem in rependis operum suorum monumentis munificentia Danos æquavit: illic enim elucubratu voluminis merces auro simplici stetit, hic agresti sceptrum incondita versuum paucitas ministravit.

II. 1. Eodem tempore Ericus, qui Suetiæ præfecturam gerebat, morbo exanimatus est. Cuius filius Haldanus paterna procuracione functus, cum duodecim fratrum Norvagiæ oriundorum crebris congressibus terreretur, nec oppressioni vindicta suppeteret, spe capessendæ opis Fridlevi tunc Rusciæ consistentis copiam profugio petivit. Quem supplici vultu aggressus seque ab externo hoste confractum ac contusum deplorans, tristem iniuriarum querimoniam afferebat. Per quem Fridlevus accepto paternæ mortis nuntio supplicem auxiliis prosecutus Norvagian armis instructus accedit.

¶ 2. Quo tempore prædicti fratres, deficientibus a se sociis, intra insulam rapidissimo ambitam fluvio præaltum moliti vallum, terrestrem in plano munitiorem extenderant; cuius receptaculo freti crebra vicinos irruptione lacescebant. Excedentes enim insula continentem instructo ponte petere consueverant,

3 *Iul.* 6, 2, 6 statuerunt melius esse incesso regem quam imperio regnum claudicare. — 14 *Verg. Æn.* 7, 65 Æturo ingenti liquidum trans æthera veclæ. — *Lucan. Phars.* 6, 559 et quacumque iacet nuda tellure cadaver. — 17 *Curt. Ruf.* 3, 11, 27 tantulo impendio ingens victoria stetit. — 19-20 *cf. V. M. 8, 14, 3, ubi lamen de Pompeio agitur.* — 21-23 *cf. V. M. 8, 14, 1, ubi lamen de Ennii effugie agitur.* — 30 *V. M. 5, 3, 2 contusam et confractam belli Punici armis rem publicam.*

1 Incipit Sextus a. — 7 quidam J; quidem a. — 11 longum a K; longo J. — 13 hoc a K; hic J. — 25 Suetiæ a. — 27 terreclatur a; tereretur Gertz. — 35 lacescebant Gertz; lacerarant a. — 36 instructo Knabe; extructo a.

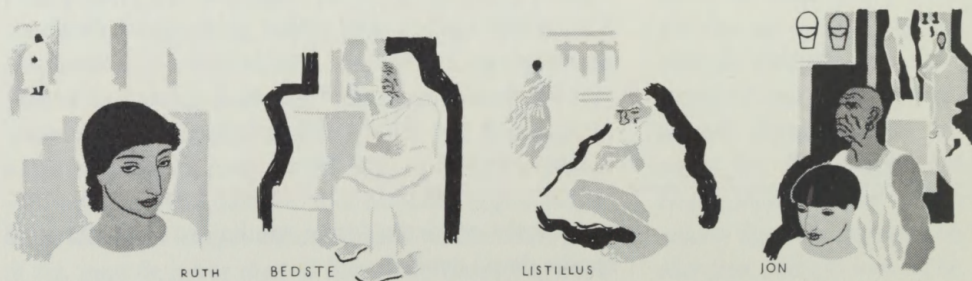
ungdomsår og deres første resultater, så få der end kendte dem i det årti.

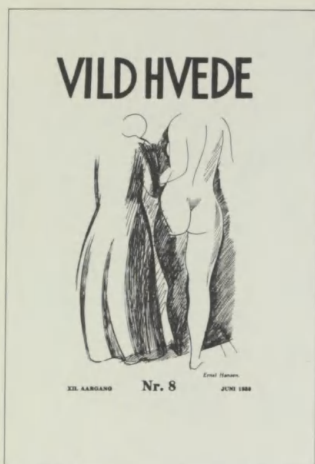

Illustrationskunsten i Danmark havde gode tider fra 1920'erne til 1950'erne og er behandlet i et stort antal bøger og artikler. Mange kunstnere stod rede, og de nød betydelig folkeyndest, måske med et højdepunkt under krigen, da så meget andet ikke kunne fremstilles og købes. Krigs- og efterkrigstiden betegnede også en udvidelse af spektret. Aksel Jørgensens elever i aldersklassen efter Povl Christensen slog igennem, og en hel gruppe af dem, dem man kan kalde de sorte grafikere, markerede sig særligt. I 30'erne var det endnu tegnerne, det gjaldt.

Axel Nygaards tegninger. *Politikens Hus* 1935. De store album, 410/320 mm, udsendes hvert år med et udvalg af tegninger fra *Politikens søndagstillæg* Magasinet. Trykt hos *Politikens Accidenstrykkeri*.

Da *Vilhelm Priors Forlag* kunne fastslå den succes, som de efter andre forlags afvisning havde fået på *Nis Petersen: Sandalmagernes Gade* (1932) udsendes en folder med *Sikker Hansen*-portrætter af ti af personerne, tegnet i sort, gråt og lysebrunt.

Vild Hvede. Nyt Nordisk Forlag 1938. Omslag med tegning af Ernst Hansen. Tidsskriftet blev mellemkrigstidens vigtigste forum for digtere og tegnere. Trykt hos Nordlundes bogtrykkeri. 170/113 mm. 1 kr. pr. hefte.

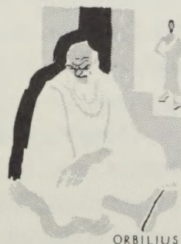
Dette hænger nøje sammen med den lykkelige omstændighed, at flere aviser, deriblandt Politiken, Berlingske Tidende og Social-Demokraten, udsendte søndagsmagasiner med broget, delvis meget lødigt stof, herunder kunstneriske illustrationer. Ikke mange papirer er bedre end avisepapir til gengivelse af den slags billeder – de var jo beregnet til det, hvad man kunne se af lejlighedsvis album med optryk på hårdt papir. Magasinerne var i det hele en folkelig kulturindsats af høj rang. Hvem havde ikke som barn eller ung Ib Andersen, Sikker Hansen eller deres samtidige på væggen med tegnestifter?

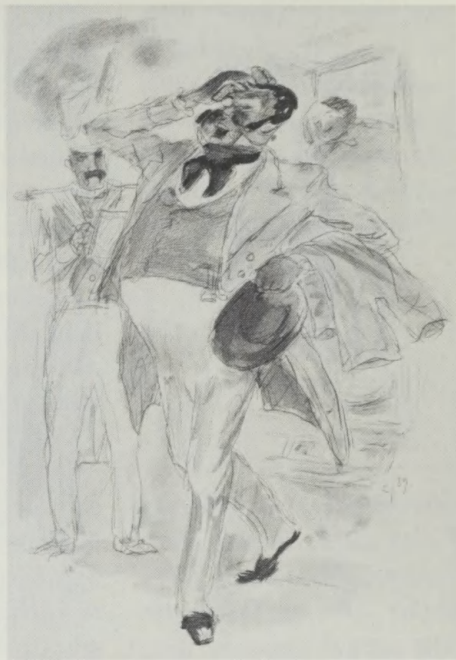
Men kunstnernes indlysende interesse i god gengivelse af deres arbejder, udført i forskellig teknik, førte dem naturnødvendigt til at erhverve teknisk indsigt. Hvad var det ønskeligt og nødvendigt at gøre, hvis originalen skulle underkastes den og den behandling i repro- og trykprocessen? Om de dengang nåede til at arbejde direkte i den færdige stereotypi eller direkte på offsetfilmen, som senere især Ib Spang Olsen har gjort, ved jeg ikke, men Ib Andersen malede iflg. Povl Abrahamsen enkeltfarvetoner på blåtryk undervejs til firfarveklischeen. De blev ganske drevne. Tror ikke enhver, der ser Sikker Hansens illustrationer til *Kongens Fald* (1943), at dette er pennetegninger, naturligvis udført i overstørrelse og nedfotograferet, men dog penetegninger – men det er *penselarbejder*, måske en halv meter eller mere, malet ikke blot med sikker hånd (undskyld!), men med sikker forudviden om det ønskede resultat. Jeg har set enkelte af dem, og man skal så og så mange meter væk fra dem, før de er »rigtige«; de virker lyse og løse og kræver den formørkelse, der optisk følger af formindskelsen. I 30'erne var dog litografkridtet Sikker Hansens foretrukne redskab.

NIS PETERSEN SÅNDALMAGERNES GADE

DE FØJELIGE KVINDERS KONDITORI

Walter Schwartz skrev i 1949 en tiltalende bog: *Dansk illustrationskunst fra Valdemar Andersen til Ib Andersen* med tyve kapitler om kunstnere, hvoraf kun enkelte falder udenfor vort årti. De samme plus og minus et par stykker omtales af Lauritz Nielsen i *Den danske Bog* (1941). Seks af dem, men altså kun seks, var blandt de tolv, der i 1940 illustrerede Andreasen & Lachmanns flotte album-udgave af H. C. Andersens *Tolv med Posten*. Og Nordlundes enkeltudgaver af Andersen-eventyr 1943ff. inddrog otte af de tyve, men desuden flere, der ligeledes havde ført sig frem før krigen. Dertil må man føje de store gamle, der producerede løbende som Louis Moe og Johannes Larsen, eller afsluttende som Niels Larsen Stevns og Niels Skovgaard. 30'ne mønstrer altså dusinvis af nævneværdige tegnere med en aldersspredning på fulde 50 år. Det er klart, at en oprensning ville være malplaceret på dette sted.

H. C. Andersen: Tolv med Posten. Andreasen & Lachmann 1940. De tolv med posten er tolv mennesketyper, der springer ud af diligenen nytårsnat. Her gengives stærkt formindsket og uden farverne Maj og Juni af Aage Sikker Hansen og Carl Jensen – og på næste side November og December af Arne Ungermann og Herluf Jensenius. 245/190 mm.

80:56

38:13

58:64

Endda gælder disse antydninger jo »kun« de illustratører, som først og fremmest må regnes som billedkunstnere, og som bl.a. lever af at illustrere selvvalgte eller anviste tekster for redaktioner og forlag. Det skal

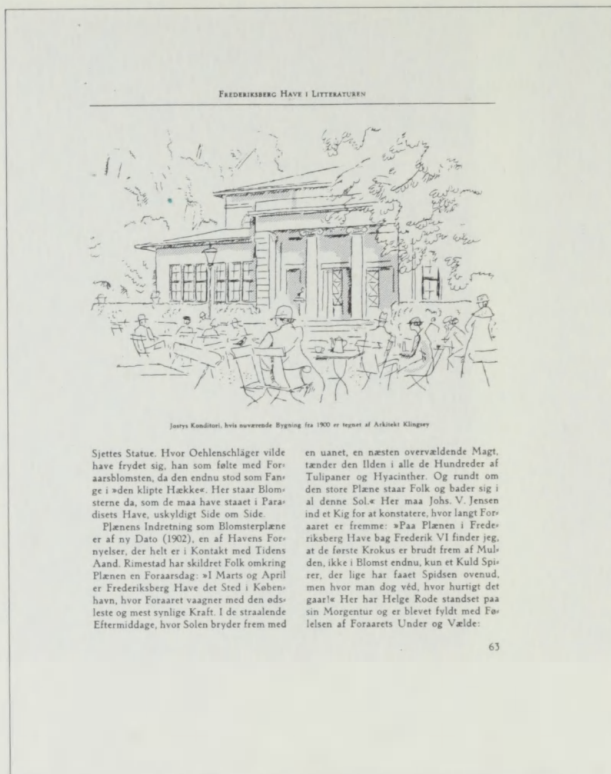
ikke glemmes, at nogle fagbøgers illustrationer vel er faglige, men samtidig kunstværker. Vilhelm Wanschers og Steen Eiler Rasmussens bøger kan passere som eksempler på den jævne overgang fra præcise gengivelser af grundplaner osv., der ikke kan kaldes kunst, over meget personlige gengivelser af byer og bygninger, helt til den egentlige kunstneriske fremstilling af det sete som i Wanschers store prospekter eller Rasmussens *Billedbog fra en Kinarejse* (1935), som man vist ikke kan rokke fra pladsen som en af 30rnes mest helstøbte og lykkelige bøger.

55:63

Nogle af de mange tegnere tilegnede sig ikke blot trykteknisk, men også typografisk indsigt. Robert Storm Petersen og Herluf Jensenius vil vel især huskes som bladtegnere trods Jensenius' rekordstore indsats for H. C. Andersen med 450 tegninger i bogform 1932ff. og Storm P.s mange bøger fra hans egen velkendte, men egentlig udforskede verden. Axel Nygaard, Arne Ungermann og Ebbe Sadolin nåede endnu videre i suveræn tilpasning af enkle tuschtegninger til avisspaltens daglige ubønhørlige krav og gjorde/gør sig også stærkt gældende som illustratører,

31:55

26:59

Tom Kristensen, Jørn Rubow, Oluf Friis: Frederiksborg Have. Berlingske Bogtrykkeri 1935. Den nu firsårige Ebbe Sadolins gennembrud som tegner. Skyggerne i tegningen er støttefarver, her i tegningen af Josty lysebrunt og lyserødt. Papiret er featherweight. Layoutet, som hverken er guldalderpastiche eller arkitektstil, skyldes sandsynligvis bogtrykker Johan Olsen. 208/138 mm. 10 kr. kart.

foruden at Sadolin i sin her i bogen genopfriskede redaktørtid i Bøgvennen gav udtryk for sin store indsigt i bogens verden. Mest fremtrædende som bogtilrettelægger med rod i tegnekunsten blev dog Ib Andersen med hårfint virtuos udformning af titelblade, omslag og accidenser og med en særstilling allerede i 30rne, fordi hans yndlingsskrifter (delvis selv tegnede) knyttede sig til romantisk typografi i England og Frankrig med den tids dristige skriftblandinger. Hans mesterstykke kom først 1943, layout og illustrationer til Walton & Cotton: *Den fuldkomne Fisker*, tæt på Thomas Bewicks bøger og træsnit og på nyere engelske forbilleder, og med omgående konsekvenser især i bog- og klumme proportioner i bedre danske bøger. Også Mogens Zieler nåede sublime virkninger i sammenstillingen af karakterfulde bogtrykskrifter og egne uforvekslelige initialer og illustrationer.

Det ville være kedsommeligt, om man let og rimeligt kunne sætte alle disse tegnere på samme formel. Men flere af de bedste og mest elskede kan ikke løbe fra,

at de er danske lyrikere. Det kan være påviseligt og sandfærdigt, at en sovjetisk plakatudstilling i 1930 var med til at fremme ikke blot det politisk-satiriske hos Arne Ungermann, men også det folkeligt-monumentale hos Sikker Hansen. Men sidstnævnte skabte med sine mennesker, dyr og landskaber virkelig et lyrisk Danmark, som der var brug for i 30'erne og under besættelsen, og Ib Andersen gjorde noget lignende på sin Lundbye'sk, især i landskabs- og byskabskunst. Måske blev dog begge fanget af deres popularitet – ikke således at de gik på akkord i det enkelte værk, men således at andre sider af deres talent af rent praktiske årsager fik sværere ved at komme til udtryk. Ib Andersen kom dog til at tegne blodige og glødende brasilianske billeder under indflydelse af den mest udanske kunstner man kan tænke sig, nemlig Goya (Euclides da Cunha: *Oprøret på højsletten*, 1948); men det er intet mindre end patetisk, at Sikker Hansen døde fra tegninger til *Macbeth* (udg. med skitserne 1959),

F E M T E F O R T Æ L L I N G

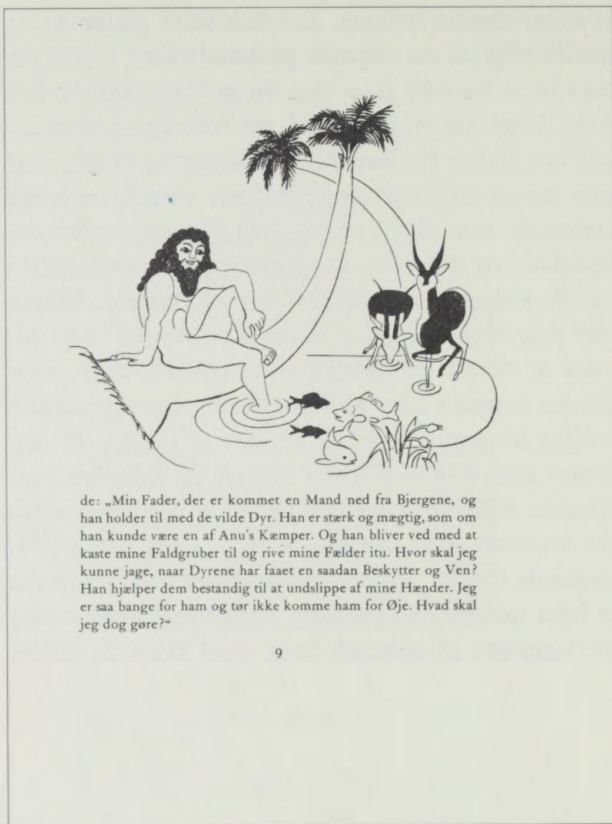
Zima forærer Francesco Verpellesi sin Ridehest for at faa Lov til at tale med hans Kone. Da hun tier stille, tager han selv Ordet og svarer i hendes Sted, og alt sker, som han har sagt.

Da Pamfilo under stor Munterhed fra Damerens Side havde fuldendt sin Fortælling om Frater Puccio, gav Dronningen yndefuldt Ordet til Elisa, der, ikke fordi hun var ondsindet, men fordi det var blevet hende en Vane at være lidt spydig, begyndte som følger:

Mange Mennesker have saa store Tanker om deres egen Kløgt, at de betragte alle andre som dumme, og derfor lide de meget ofte den Tort at opdage, at de ere blevene narrede af dem, som de havde troet at føre bag Lyset. Det er ogsaa min Mening, at man gør sig skyldig i en stor Daarskab, naar man uden Nødvendighed sætter sin Næstes Kløgt paa Prøve. Men da maaske ikke alle dele min Opfattelse, vil jeg til Belysning af min Paastand anføre et nyt Eksempel paa, hvad vi i Dag skulle bevise, og fortælle om, hvorledes det gik en Adelsmand i Pistoia.

201

Boccaccio: Dekameron. Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck 1939. Mange historier begynder med en vignette som her. Ungermanns satirisk-erotiske tone præger denne bibeltunge etbindsudgave. 195/135 mm. 38 kr. indb.

de: „Min Fader, det er kommet en Mand ned fra Bjergene, og han holder til med de vilde Dyr. Han er stærk og mægtig, som om han kunde være en af Anu's Kæmper. Og han bliver ved med at kaste mine Faldgruber til og rive mine Fælder itu. Hvor skal jeg kunne jage, naar Dyrene har faaet en saadan Beskytter og Ven? Han hjælper dem bestandig til at undslippe af mine Hænder. Jeg er saa bange for ham og tør ikke komme ham for Øje. Hvad skal jeg dog gøre?“

9

F. L. Østrup: Gengivelse af det gamle babyloniske Gilgamesh-Epos om Venneparret Gilgamesh og Engidu. Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck 1940. Samspillet mellem Mogens Zielers tegninger og den store håndsatte Caslonskrift (Nordlunde) er en af denne store bogs iøjnefaldende kvaliteter. 222/144 mm. 8,75 kr. kart.

den mest sort-røde af alle tikkende helvedesmaskiner. – Også Nygaard og Sadolin, ikke at tale om Kay Christensen, må især ses som lyriske tegnere, modsat folk som Carl Jensen og Anton Hansen, hvis socialt engagerede indsats dog i mindre grad hører 30rne til. For sig selv stod Ernst Hansen med sin mærkelige blanding af let og massivt i emne og i form. Ikke for intet rækker hans første skoling tilbage til Joakim Skovgaard og den dekorative stil. Han forenkled sig bort fra stilen, men aldrig fra det dekorative, ja ornamentale ideal, blot på egne vilkår.

57:70

En sand bogkunstner – og i denne egenskab mere individualistisk end Ib Andersen og Mogens Zieler – er endnu ikke nævnt, skønt han i særlig grad repræsenterer netop 30rnes arv fra den expressionistiske side af 20rne: Axel Salto. Han havde før 1920 illustreret andres bøger i flere teknikker, men 1934-45 kom eksplosive bøger, der helt var Saltos: egen tekst, egne billeder i træsnit, litografi eller radering, eget design

med figursats, voldsomme farveflader og andre uhørte træk – en fabulerende sans for eventyret, der må have virket voldsomt og befriende på de ret snævre kredse, der fik bøgerne at se (de stod vist ikke i mit boghandlervindue!). »Det hele meddeler sig overraskende lystigt i alle Dele«, skrev Salto i en selvanmeldelse i Bogvennen, hvor han også anslår programmet: »den fuldkomne Sammensmelten af Form og Stof«.

Lad dette program stå som slutvignet til disse noter om 30rnes bøger og illustrationer. Programmet kan ikke gennemføres for hver bog, men den enhedsbestræbelse, det udtrykker, må på hver bogs mulige vilkår altid være i bogtilrettelæggerens tanke. I denne enhedstanke løber mange tråde sammen. Den ny typografis tankeverden var på mærkelig måde en blanding af rationelt og irrationelt. Det rationelle kunne ligeså fuldt som den korte nyklassiske bølge føre til formtvang, og det irrationelle fik undertiden en spand vand i hovedet, når tankerne skulle udformes i det hårde skriftmetal; men tanken om at hver tryksag skulle udformes efter sit indhold ligesom hvert hus efter sin brugsfunktion, altså indefra, er trods resulta-

Axel Salto: Galsindet Tyrk faar klare Øjne. Recato 1935. »Simultanfotografiet« på højresiden er trykt i mørkeblåt og brunt. 210/151 mm. 5 kr. kart.

»Tag Haanden væk, din Nør.« skreg Abdullah — i een Bevægelse fattede Sultanen om Spejlet, løbde det af og knuste det til tusind skarpe, bloddryppende Skaar paa Hovedet af Storveziren, der skred sammen som glødende Kul og slukkede. Den luende røde Farve trak langsomt ud af hans Krop, gik gennem alle Størklingens Nuancer, til han laa helt stille som en graa, død Form, og nu stod Værelset i Flammer, fra den lyseste Cadmium til den dybeste Kraplak, for Sultanens forpestedte Øjne. Han rev Sablen fra Abdullahs læstefulde Haandled og sendte den hvinede gennem Sultaninderens to runde Svanehalse: Slavinderne sank samme Vej. Stormen rejste sig i Sharkans forpinte Hjerter, brøtlende løb han ud af Værelset og huggede alt ned paa sin Vej, det var ikke til at tænke paa at mukke. Saa slap hans længe indelukkede Vrede da endelig ud, og den øgede, som han skred frem gennem det lysende Palads. Overalt svejdede onde Kullører ind gennem Brillene, ingen

ternes forskellighed ikke ulig den engelske nyorienterings påstand om, at alt begynder i det små, med den skære sats og dens krav, og voxer ud i det store. Kravet om brugsrigtighed på de vilkår, man nu fandt rigtige, hænger igen sammen med ønsket om at formidle teksten til de mange, med ikke-ekklusive tekniske krav, og heri spejles naturligvis en ikke parti-politisk, men dog almen-politisk tendens i mellemkrigstiden. Kampen stod som altid mellem tradition og fornyelse, og typografien i snævrere og videre forstand afspejlede som altid det samfund, der påvirkede den, og som den påvirkede – på det højtråbende, det jævnt-arbejdende og det underbevidste plan.

eller Husene og hørte intet til Bryllupsfesten. Heller ikke kendte hun en eneste af Beboerne, da hun kom ind i Gaarden, og blev heller ikke selv genkendt. Klagende og grædende vendte hun sig til en gammel Kone og gav sig tilkende for hende. Og pludselig udbrød denne: „Aah, saa er det Dig, der for Hundrede Aar siden forsvandt ved min Bedstefars Brors Bryllup!“ Ved disse Ord sank den gamle Brud til Jorden og var død med det samme. —

Ikke alene findes et lignende Sagn fra Nørre Broby og enkelte andre Steder i Landet. Endnu mærkeligere er det at sammenligne det med det amerikanske Sagn om Rip van Winkle, som Washington Irving har genfortalt, og hvis Handling er henlagt til Kaatskill-Bjergene ved Hudson Floden. Men Rip, som har levet i et ulykkeligt Ægteskab med en Drage af en Kælling, og som paa sin Vandring havner i en Bjergkloft mellem en Bande afdøde, forsonne hollandske Sorovere, er langt heldigere. Han vender tilbage efter en gemytlig Nat med Keglespil og Drukkenskab, og i de kun tyve Aar, der er forløbet ved hans Hjemkomst, er hans værre Halvdel oven i Købet vandret heden. Han tilbringer en fredelig Alderdom hos sin gode Datter og bliver Landsbyens Helt og et stadigt Trækplaster i Byens Krostue paa Grund af sine utrolige Oplevelser.

23

PS: Umiddelbart efter denne artikel udarbejdedes et bidrag til et festskrift, der udsendes på Austin Grandjeans 50 års fødselsdag. Artiklen, der hedder »En menneskealders danske bøger«, indledes i 1945. Flere andre bidrag til nævnte bog knytter sig nært til nærværende bog om 1930erne.

Achton Friis: De Danskes Øer. Ill.: Johannes Larsen (som vist) samt Andreas Friis, Knud Kyhn og forfatteren. Gyldendal 1926-28. Værket, der som bekendt også kom til at omfatte De Jyders Land og Danmarks store Øer fra 30erne, kom i hæfter og er typisk for mellemkrigstidens helt monumentale bogværk, ikke mindst ved de også i fysisk forstand tyngende margener og ved rammerne, der truer med at gøre de heldigvis altid renfærdige tegninger til sofastykker. I 1960erne ville Grafisk Forlag genudgive værket og drøftede da rammerne nøje; det viste sig, at de ikke fandtes fra begyndelsen og var tilføjet efter krav fra Gyldendal. I knap så bastant format og vidunderligt lettet af rammernes fravær blev værket da genudgivet med stor succes. I-III 144 kr.